

A ROHONCI KÓDEX

Egy rejtélyes középkori írás megfejtési kísérlete

Dr. Locsmándi Miklós

Budapest, 1995. március

1994. őszén véletlenül szereztem tudomást az ún. Rohonci Kódexről. A kódex 1838-ban került a rohonci Batthyány Könyvtárból a Tudományos Akadémia könyvtárába. Az MTA birtokában lévő kódexekről szóló kiadvány az alábbiakat közli a kódexről (itt csak kivonatossan):

- jelzete: K114 (régi jelzete: Magyar Codex 12°1),
- nyelve nincs megállapítva,
- papír: 120 x 100 mm, 224 lap,
- írás: ismeretlen,
- díszítés: 57 tollrajzú kép,
- kötés: tárcaszerű bőrkötés félbőrtokban,
- készült: Magyarország ?

Megjegyzés: valószínűleg XIX. századi hamisítvány XVI. század elejéről való papíron. A képek vallásos tartalomra (Ó- és Újszövetség) utalnak. Valószínűleg ősi magyar nyelvű kódexnek akarták feltüntetni. (Utalások kapcsolódó dokumentumokra, szakirodalmi hivatkozások).

(Ez az a pont, ahol be kell vallanom a tisztelt olvasónak, hogy az MTA kiadványnak e rövid értékelése meghatározó volt azon döntésemben, hogy a kódexet közelebbről is megvizsgáljam. Érdemi ismertetés helyett három mondat közül kettő a hamisítást sugallja. Akár hamisítvány, akár nem, ez az összefoglaló nem felel meg a tudományos elfogulatlanság követelményének.)

A nagyon kevés számú hivatkozás alapján feltételezhető volt, hogy a kódex írásának megfejtése napjainkig sem sikerült. Ezt valószínűsítette az is, hogy a könyvtár katalógusa - a fent említett néhány hivatkozásban szereplőkön túl - semmilyen, a kódexre utaló bejegyzést nem tartalmazott. A hivatkozás jegyzék szerinti legkésőbbi megfejtési kísérlet Gyürk Ottó nevéhez fűződik, aki - érdeklődésemre - szintén megerősítette, hogy sem neki, sem - tudomása szerint - másnak nem sikerült végleges eredményt felmutatni.

Az alábbiakban összefoglalom azokat az eredményeket, melyekhez a kódex írásának megfejtésében 1994. őszétől 1995. március közepéig eljutottam. Az írástörténet és - általánosabban - a középkor művelődéstörténetének szakértői bizonyára el fogják nézni nekem azokat a módszer- és előadásbeli lazaságokat, melyek a továbbiakat gyakran jellemezni fogják. Történet- és nyelvtudományi dolgokban laikusként céлом nem a más szakterületére való illetéktelen behatolás volt, hanem az, hogy számítástechnikai ismereteimet és a tárgy iránti érdeklődésemet együttesen hasznosítva megkíséreljek eredményt elérni egy olyan témában, melynek sajátos tudományos diszciplínája

valójában nincs is, és mely az elmúlt évtizedekben nem tudott az érdeklődés előterébe kerülni.

Külön problémát okoz a kódex írásának bemutatása latin betűs környezetben. A kódex írásjeleinek legjellemzőbb részét sikerült a jelen tanulmány írásánál használt szövegszerkesztő program számára megjeleníthetővé tenni. A latin betűs szövegbe ékelten megjelenő kódex írásjelek természetesen tükrözik e sorok írójának azt a törekvését is, hogy az eredeti - valószínűleg nem csak egy kéztől származó, eltérő temperamentumú írókra utaló - írásjeleket valamiféleképpen standardizálja. Nem állítható teljes bizonyossággal, hogy ennek során nem jelentek meg megengedhetetlen alaki torzítások. A standardizálás elsősorban az írásjelek sajátos méretviszonyait nem adja vissza megfelelően. Az olvasó a kódex egy, hasonló formában csatolt része alapján formálhat magának képet az eredeti írásjelekről.

(A kódexről általában)

Az MTA könyvtár az eredeti kódexet nem adta kézbe, de rendelkezésre állt egy - meglehetősen elavult technológiával készült, eléggé rossz minőségű - mikrofilm (jelzete Mf. 1173/II), melynek futólagos megtekintése alapján az írás tanulmányozhatónak mutatkozott.

A kódex első tanulmányozója, Jernei János közvetlenül is megvizsgálhatta a kódexet, és tapasztalatait részletesen leírta a Tudománytár 1842. XV. kötetben megjelent tanulmányában. A kódex papírjának alapos tanulmányozása, ill. nagy számú összehasonlítás alapján megállapította, hogy a papír a XV.-XVI. század fordulója körül készült valamelyik észak-olaszországi műhelyben. Személyes megfigyelési kísérletei során szerzett tapasztalatai alapján vitába szállt azokkal, akik a kódexet hamisítványnak kiáltották ki.

A kódex lapmérete 10 x 12 cm, vastagsága kb. 2 cm. Egészében egy imakönyv benyomását kelti. Egy oldalon 10-15 sornyi írás, egy sorban 15-25 írásjel szerepel. Az írásjelek néhol nagyobbak és robosztusabbak, máshol kisebbek. Jól kivehető a toll kopásának és új toll használatba vételének folyamata. Igényesebb vizsgálat bizonyára ki tudná mutatni, hogy a teljes kódex egy vagy több kéztől származik-e, e kérdést én nem vizsgáltam.

Az írás - annak ellenére, hogy a lapok sok helyen szennyezettek - döntően jól azonosítható és követhető. Jernei János megfigyelése szerint a kódex erősen kopott, kötése is, lapjai is rossz állapotban vannak, és egészében egy olyan könyv benyomását kelti, melyet hosszú időn keresztül rendszeresen, s nem mindig eléggé elővigyázatosan használtak. A kódex (mai értelemben) utolsó lapjai nagyrészt olvashatatlanok (legalábbis fénymásolatban).

A kódex teljes írásanyaga kb. 120 ezer írásjelet tartalmaz. A megfejthetőség szempontjából ez a mennyiség bőségesen elegendő, sőt, ennek töredékéből is meg lehet határozni a szöveg legfontosabb sajátosságait.

Az írásanyagon kívül a kódex 57 rajzot (illusztrációt) is tartalmaz, melyek között vannak egész oldalasak is és egészen kicsi, szinte bélyeg nagyságúak is. Meglehetősen sematikus, szinte népiesen naiv rajzokról van szó, melyek némelyikénél egyértelműen azonosítható a bibliai tartalom (pl. három királyok, angyali üdvözet, pokol ábrázolása stb.). Az esetek nagy részében azonban csak a középkori ábrázolások szakértői azonosíthatják biztonsággal a képek tartalmát. A képeken szereplő személyek ábrázolása csak néhány motívumra terjed ki, pl. hegyes, hosszú szakáll, hegyes vagy nagy gömbölyű, csíkos (turbánszerű) fejfedő, hosszú, földig érő, kaftánszerű ruha stb. Az ábrázolás stílusjegyei meghatározóak lehetnek a kódex tartalmának megközelítésében. A képek mindegyikét rajzolt keret veszi körül, ill. különíti el a szövegtől. Esetenként e kereten belül is van - néha szinte magyarázatként is - több, kevesebb írásjel. Az ilyen szövegelemek és a képek jelentésének összevetése nagyon termékeny eszköz lehet a megfejtés során.

(Előzetes koncepció)

A számítógép használat lehetősége eléggé természetes módon sugallta az alábbi lépéseket:

- az írásjelek azonosítása, rendszerezése, kódolása,
- a szöveg számítógépre vitele írásjelenként a kódok használatával,
- a szöveg fő olvasási sajátosságainak meghatározása,
- a gépben tárolt szöveg írásjeleinek statisztikai kiértékelése,
- ismétlődő jelsorozatok keresése, az ismétlődő jelsorozatok, főképpen azok kezdő és záró jeleinek vizsgálata,
- az ily módon azonosított szavak és kifejezések "értelmezése",
- a szövegről szerzett mindezen ismeretek alapján konkrét megfejtési kísérletek.

A mikrofilm első 25 felvételéről (50 eredeti kódex oldalról) készült fénymásolat alapján kezdtem munkához.

(Az írásjelek azonosítása)

Jernei János ismertetőjéhez csatolt egy írásjel készletet, mely mutatóba 106 írásjelet sorolt fel. A konkrét vizsgálódás hamar megmutatta, hogy a megkülönböztethető

írásjelek száma ennél jóval nagyobb. A teljesség igénye nélkül, az első 25 lap áttekintése után fogtam hozzá az írásjelek rendszerezéséhez, majd egy 93 elemű "előzetes ábécé" elkészítése és bekódolása-sorszámozása után a szöveg tényleges számítógépre viteléhez. A gépre kódolás során ismét újabb és újabb írásjelek tűntek fel. Ezek némelyikét - a papír szennyezettsége, vagy az írás zavarossága miatt - átmenetileg azonosíthatatlannak kellett nyilvánítanom, ezek kapták a 116-os kódot. 5 eredeti kódex oldal (1205 írásjel) rögzítése után úgy döntöttem, hogy a minta megfelelően nagy ahhoz, hogy a nagyon lassú kódolási munka helyett inkább a már tárolt szöveg elemzésével foglalkozzam. A megkülönböztethető írásjelek száma ekkorra elérte a 163-at. A további szövegrészek gépre vitelének későbbre halasztásának gondolatát utóbb igazolták az első eredmények, melyek megmutatták pl., hogy bizonyos írásjelek elkülönítése indokolatlan volt, valójában csak ugyanannak az írásjelnek különböző stílusú írásáról volt szó, más - korábban önállónak vélt - írásjelek csak adott kombinációban fordulnak elő stb.

Az írásjelek formája, struktúrája elég érzékletesen mutatja, hogy a kódex írása "kitalált" írás. Az általam ismert "ábécé"-k egyikével sem hozható leszármazási kapcsolatba. Az egyes írásjelek alapelemei: egyenes, egymást metsző, egymáshoz illeszkedő szakaszok, körívek, félkörívek, ezek kombinációi természetesen esetenként mutatnak hasonlóságot pl. a rovásírás rendszerek egyes jeleivel, de a párhuzamba állítható elemek aránya elenyésző. Az írásjelek konstruált voltát valószínűsíti, hogy az egyszerű alakzatok, pl. két szakasz merőleges találkozása (álló és fekvő T alak), három vagy több egyenes szakasz kombinációja (a magyar Z-hez hasonlóan) több variációban is megtalálható. Az írásjelek konstruált voltára vonatkozó feltételezés a későbbiekben természetesen arra a feltételezésre csábított, hogy az írásjelek készlete valamilyen logikus módon épül fel, s pusztán ezt a logikát kellene megközelíteni a megfejtéshez. E feltételezés helyességét egyelőre nem sikerült igazolni.

Az írásjelek nagy száma egyértelművé teszi, hogy nem lehet szó modern, betű-hang megfelelésen alapuló írásról. Az írásjelek sajátosságai valamilyen szótagírást sejtetnek. Általánosságban a szótagokat durván egy három elemű rendszerrel modellezhetjük:

- mássalhangzó + magánhangzó,
- magánhangzó + mássalhangzó,
- mássalhangzó + magánhangzó + mássalhangzó.

E modell természetesen leegyszerűsíti a valóságos helyzetet, nyilván más típusú szótagok is vannak, pl. amelyek kettős (torlódó) mássalhangzóval kezdődnek (pl. a próba, kristály, trikó szavak elején). Ezeket egyszerűen a mássalhangzók közé sorolhatjuk, növelve a mássalhangzók számát.

Kombinatorikai úton könnyen belátható, hogy elvileg az összes lehetséges, ilyen szótagok száma $M \times N \times (2+M)$, ahol M a mássalhangzók, N pedig a magánhangzók száma. A szorzat értéke pl. $M=20$, $N=10$ esetén 4400. A valóságban nem minden kombináció fordul elő, a magánhangzó jelölése pedig a korai írásrendszerekben általában hiányzik. Ennek fényében 250-300 különböző írásjel lehetővé tesz egy megfelelő szinten érthető szótagírást.

A későbbi szövegelemzések ezeket a feltételezéseket általában nem kérdőjelezték meg.

A fentiek szemléltetésére mellékletben bemutatom az elemzés első fázisában kialakított "ábécé"-t. Az ábécé első 93 jele még a logikusan csoportosított jeleket mutatja. A magasabb sorszámúak előfordulásuk sorrendjében, rendezetlenül jelennek meg.

(Számítógépbe táplálás)

Annak érdekében, hogy a szöveg az előzetes feltételezésektől függetlenül elemezhető legyen, az írásjelek gépen belül elrendezésére az alábbi módszert alakítottam ki:

- a kódex oldalait a mai módon (balról jobbra, 1-gyel kezdődően),
- hasonlóan az egyes oldalak sorait a mai módon (felülről lefele, oldalanként 1-gyel kezdve) besorszámoztam,
- egy sor írásjeleit balról jobbra egymás után az írásjelhez tartozó számkód beírásával rögzítettem.

Egy sor írásjeleit a számítógépben az alábbi adatok reprezentálták:

- az oldal sorszáma,
- az oldalon belüli sor sorszáma,
- az adott soron belüli írásjelek száma,
- az írásjelek kódszámai egymás után.

Ez a módszer lehetővé tette, hogy az írásjelek - a tárolt szöveg feldolgozásakor - akár jobbról balra, akár balról jobbra, akár felülről lefele, akár letről felfele olvashatóak legyenek. A háttértárolón tárolt szöveg olvasása eredményeként a számítógép munkatárolójában egy összefüggő jelsorozat jön létre, mely az elemző algoritmus számára - mint egységes szöveg - hozzáférhető.

A szöveg kódolásakor feltűnt, hogy a sorok jobb szélén viszonylag gyakran előfordul egy sajátos jel (az egyenlőségjelhez hasonló, két ferde szakasz), mely valószínűleg sorvégi elválasztójel lehet. A szöveg olvasását végző programrutinba tehát beépítettem egy olyan választási lehetőséget is, hogy ezek a jelek kihagyhatóak legyenek.

A szöveg - első pillantásra - nem tartalmaz sem szó-, sem mondatahároló jelet. Az elemzés későbbi fázisában kiderült, hogy a szavak között alig észrevehető szóköz (térköz) van. Ez a szóköz feltehetően nem a mai értelemben vett helyesírási (egybe- ill. különírási) szabályoknak, hanem inkább az írást végző ember tagoló, elkülönítő ösztönének engedelmessé válva került a szavak közé. A szöveg gépre vitelekor ezt a fajta szóközt nem vettem figyelembe (szövegek számítógépes tárolásakor egyébként a szóközt egy külön kód jelöli).

(A szöveg gépi olvasása)

A fentebb említett, feltehetően sorvégi elválasztójeltől eltekintve a szöveg nem tartalmaz olyan sajátosságokat, melyekből az írás ill. olvasás iránya határozottan azonosítható lenne. Az olvasás irányát azon az alapon lehet eldönteni, hogy melyik irányú olvasás eredményez "értelmesebb" olvasatot. Értelmesebbnek azt az olvasatot kell tekintenünk, mely több logikailag összefüggő szövegelemet tud felmutatni. Ha feltételezzük, hogy az írás elemi azonosítható egységei esetenként 2-3-nál több írásjelből állnak, akkor feltételezhető az is, hogy az írásjelek esetenként a sor végéről átcsordulnak a következő sor elejére. Ezekre az esetekre számítva a helyes irányban történő olvasás kisebb számú, de hosszabb - az ismétlődések által - azonosítható szövegelemet tud felmutatni.

Az olvasó program az alábbi paramétereket kezelte:

- az írásjelek olvasása balról jobbra vagy jobbról balra,
- a sorválasztó jel rendes írásjelként való felhasználása vagy elhagyása.

E két paraméter által meghatározott négy féle olvasási mód révén, ill. az ismétlődő szövegelemek számának és hosszának elemzése alapján egyértelműen bebizonyosodott, hogy a szöveget jobbról balra kell olvasni, és a sorválasztó jel funkciója ténylegesen a sor baloldali végéről a nála lejjebb elhelyezkedő, következő sorba átcsordulás jelzése. Erre a jelzésre valóban nincsen szükség, az írás e nélkül is értelmezhető lenne.

Az olvasó program írásakor nem vettem figyelembe azt a lehetőséget, hogy az írás az oldalon belül alulról felfele is történhet. A későbbi elemzések igazolták, hogy erre nem is lett volna szükség.

A kifejlesztett olvasó rutin önmagában nem alkalmas arra, hogy segítségével az oldalak egymás utáni sorrendjét meg lehessen határozni. Ez azonban nem jelent súlyos hátrányt. Egyrészt az egy oldalon megjelenő 200-250 írásjel elegendően hosszú, önmagában elemezhető szöveget jelent, másrészt az oldalak sorrendje a más módokon azonosított szövegelemek elhelyezkedése alapján megállapítható.

Az olvasás módját illetően az elemzés végeredménye egyértelmű:

- a szöveg a mai értelemben az utolsó oldalon kezdődik,
- egy oldalon a sorok felülről lefele következnek egymás után,
- egy soron belül az írásjelek jobbról balra követik egymást.

(Az írásjelek statisztikája)

A minta 1205 írásjeléből 41 volt olyan, mely csak egyszer fordult elő, 23 csak kétszer, 9 háromszor, 10 négyszer stb. A csak egyszer előforduló írásjelek magas száma arra utal, hogy az írásjelek nagy része eseti, alkalmoszerű formaképzés. A gyakorisági lista másik végén szereplő jelek okozták azonban a nagyobb meglepetést. Részletesebb elemzés ugyanis kimutatta, hogy a listavezetők közül a negyedik helyezett l nem önálló írásjel, hanem csak írásjelek kombinációiban jelenik meg. Kombinált írásjel részeként a valóságosnál magasabb gyakoriságot mutat a gyakorisági sor 1., 5. és a 19. helyén álló írásjel (𐌆, 𐌐 és 𐌗) is. Hasonlóan, a hatodik helyezést elérő írásjel is előfordul nem önálló pozícióban is.

Ezek az eredmények arra a nyilvánvaló tényre utalnak, hogy az írásjelek gyakoriság elemzése csak abban az esetben vezethet reális eredményekre, ha magukat az írásjeleket helyesen azonosítjuk. A kritikus példa a negyedik helyezett, függőleges vonal. Ez a jel előfordul magányosan a l 𐌐: 𐌐 írásjel részeként, párosával, az 𐌆 ill. 𐌗 írásjel, valamint magányosan vagy csoportosan a valószínűleg mennyiséget kifejező szövegrészekben (lásd később).

A mintában leggyakrabban előforduló írásjeleket az alábbi lista mutatja:

írásjel	előfordulások száma
𐌗	17
𐌆	17
𐌗	18
l	19
𐌐	19
𐌐	20
𐌗	21
𐌗	23
𐌗	23
N	25
𐌗	27
𐌗	30
azonosítatlan	34

i	45
o	72
l	73
o	92
∇	111
9	139

Feltűnő, hogy milyen nagy az azonosíthatatlan jelek száma.

A legmagasabb előfordulási gyakoriságok nagyságrendje felveti, hogy ezek az írásjelek valóban szótagjeleknek tekinthetők-e. Amennyiben ugyanis a szótagjelek teljes számát a háromszáz-as-négyszáz-as nagyságrendben képzeljük el, mintánk esetében az egyes szótagok átlagos (várható) előfordulási gyakoriságaként a 3-4-es értéket kapjuk. A listavezető előfordulási száma ennek 30-40 szerese. Ez a jelenség arra utal, hogy a legnagyobb gyakorisággal előforduló jelek valószínűleg nem szótagok, hanem mai értelemben vett betűk.

A szöveg statisztikai elemzésének természetesen sok más módszere is elképzelhető: pl. az egymás után következő jel párok gyakorisága, adott jel előfordulásának sajátosságai, kettőzések gyakorisága stb. Mindezeknek - a kitűzött célt és a megelőző tapasztalatokat figyelembe véve - nem szabad komolyabb jelentőséget tulajdonítanunk, hiszen nem tudjuk, minek a leképezései az írásjelek. Ha szótagoknak is tekintjük őket, nem tudjuk, milyen nyelv vagy nyelvjárás szótag gyakoriságaihoz kellene a kapott gyakoriságokat hasonlítani, az írást kitaláló-gyakorló szótagképző elveit nem ismerjük. Bár a kódex keletkezésének feltételezett idejében a magyar nyelv lényegében már azonos volt a maival, a helyesírás - a magyar nyelvhez egyáltalán nem illeszkedő latin ábécé erőltetése miatt - még kiforratlan volt. Ezért még az akkori magyar nyelvű szövegek szótag előfordulási gyakoriságaihoz való hasonlítás is jelentős gondot okozna. Súlyosabb probléma, hogy az írásjelek előfordulási gyakorisága még egy olyan, pontos helyesírású nyelv esetében is, mint a mai magyar nyelv, mintáról mintára erősen ingadozó, ilyen ingadozást feltételezve kódexünk esetében az ingadozások hibatarományán belül esetleg 20-30 (vagy 50 ?) hasonló esélyű írásjel is megjelenhet. Ilyen esetben a lehetséges és szükséges összehasonlítások száma elviselhetetlenül magas. Tovább nehezíti a gyakoriságok összehasonlítására alapuló megfejtést az a fentebb leírt jelenség, melynek alapján azt sem tekinthetjük biztosnak, hogy az írás döntően és jellemzően szótagírás.

(Ismétlődő jelsorozatok)

A megfejtésre irányuló koncepció legfontosabb eleme az volt, hogy az ismétlődő elsorozatok kikeresésével és elemzésével elkülöníthetők a nyelv szavai, részletesebb elemzés alapján a szavakhoz járuló ragok és képzők, felderíthetők a szóösszetételek, s

végül ezen ismeretek birtokában - e fázisban már a fantáziát is hadrendbe állítva - az egyes szavak jelentése kikövetkeztethető. A számítógép használata e téren kínálja a legfontosabb előnyöket. A számítógép segítségével ugyanis hatalmas mennyiségű ismétlődés vizsgálatot lehet elvégezni. E kérdés jelentőségét könnyen megvilágíthatjuk az alábbi modellel. Ha meg akarjuk állapítani, hogy a három jelű írásjel sorozatok hányszor ismétlődnek egy 1000 írásjelből álló szövegben, az alábbiak szerint kell gondolkodnunk. Először az első 3 jelet hasonlítjuk a negyedik, ötödik, hatodik stb. jellel kezdődő hármassokkal, e hasonlítások száma 993, majd a második jellel kezdődő hármast az ötödik, hatodik, hetedik stb. jellel kezdődő hármassokkal, ezen hasonlítások száma 992, és így tovább. A hasonlítások száma tehát $993 + 992 + 991 + \dots + 2 + 1$, ami, a számtani sorozatok összegképlete szerint $993 \cdot 992 / 2 = 492.528$. Hasonló számú hasonlítást igényelne a négy jelből, öt jelből stb. álló jelsorozatok feldolgozása. Számítógép nélkül ez elképzelhetetlen.

A fentiekől független probléma a hasonlítások eredményének kiértékelése. Ennek célszerű módja, hogy a hasonlítás során azonosnak talált jelsorozatokat - az elhelyezkedésükre utaló adatokkal együtt - külön adatállományba gyűjtjük, majd ezen adatállományon belül az azonos jelsorozatokat egymás után rendezzük. Ezen eljárás eredményeként pontos képünk lesz arról, hogy mely jelsorozatok hányszor és hol fordultak elő a szövegben.

Az ismétlődő jelsorozatok kérdésén belül részletkérdés, hogy pl. a négy írásjelből álló jelsorozatok azonossága esetén bizonyosan van két db. három írásjelből álló találat is, általánosabban: egy hosszabb, ismétlődő szó minden egyes szelete fenn fog akadni az ismétlődés vizsgálaton. Pl. a sziget szó ismétlődése esetén ismétlődik az ige szó is. E probléma kezelése számítógéppel ugyancsak nem okoz problémát, a program csak azokat az egyezéseket fogja valódi találatoknak tekinteni, melyeknél a megelőző ill. követő írásjelek páronként különböznek.

Az 1205 jelből álló minta esetén a számítógépes elemzés az alábbi ismétlődési gyakoriságokat eredményezte:

jelsorozat hossza	ismétlődések száma
3	311
4	211
5	57
6	23
7	7
8	19
9	7
10	6

Meglepetésre, az ismétlődés elemzés egy-egy 12, 14 ill. 15 jelből álló ismétlődést is talált, sőt, a mintában - néhány eltérő írásjeltől eltekintve - egy 70 jelből álló ismétlődés is kimutatható volt. Más oldalról közelítve a kérdést: az ismétlődés elemzés során kimutatott "szavak" kiemelő filctollal való megjelölése a minta kb. 90 %-át fedte le. Ez azt mutatja, hogy a szöveg feltehetően egyszerű, kevés számú alapelemet használó nyelvet takar.

Itt meg kell említeni azt is, hogy az ismétlődés elemzés akkor is kimutathat ismétlődést, ha a szövegben nincs tartalmi megfelelés, pl. a babaruha és a bableves szavak esetén a program kimutatja a bab szó ismételt előfordulását. Hasonlóan a szóköz - mint írásjel - hiánya miatt két szó találkozásakor (pl. szoba bútor szavak érintkezésekor a bab szó) adódhatnak olyan jelsorozatok, melyek máshol egy szón belül helyezkednek el. Nagy valószínűséggel ezek az ismétlődések sem takarnak valódi szavakat. E kérdés azonban már a szemantika területére tartozik, a szintaktikai módszerek keretei között ezeket az anomáliákat nem lehet kiszűrni.

A későbbi elemzések megmutatták, hogy vannak egy írásjellel kifejezett szavak is. Az ismétlődés elemzésnél a három és annál hosszabb ismétlődések keresése pusztán gyakorlati okokra vezethető vissza, hiszen egy-egy írásjel ismétlődésének megállapítása nem ad érdemi, új információt, két írásjel ismétlődése pedig olyan nagy mennyiségű ismétlődést eredményezett volna, melynek kiértékelése túlságosan nagy ráfordítást igényelt volna, valódi információ nyereség nélkül.

Összességében az ismétlődés elemzés legfontosabb funkciója a szöveg strukturális elemeinek feltárása volt. Amellett, hogy objektív módon ki tudta mutatni a szöveg önálló elemeit, közvetve felhívta a figyelmet - amint korábban említettem - arra is, hogy a szavakat általában szóközők is elválasztják egymástól.

(Ragok, névutók, igekötők)

Az ismétlődés elemzés eredményével kapcsolatos egyik várakozás az volt, hogy képes kimutatni a szavak pontosan ismétlődő törzsét megelőző ill. követő, változékonyabb, de azért felismerhető ismétlődéseket tartalmazó zónát, mely magyar nyelvű szöveg esetén a szó elején az igekötőt, mögötte a ragokat, jeleket, képzőket ill. névutókat tartalmazza. Az elemzés azt mutatta, hogy ebben a zónában az egyes írásjelek előfordulási gyakorisága nem különbözik szignifikánsan az általános gyakoriságoktól. Konkrétabban ez azt jelenti, hogy nem volt felismerhető az igekötők, ragok ill. névutók jelenléte, s nem sikerült az adott írásjelek ill. a magyar igekötők, ragok és névutók között megfeleléseket találni. A vizsgálódás azokra a három, négy, öt jelű ismétlődésekre terjedt ki, melyek négy, öt, ill. hat jelű ismétlődések elején vagy végén is megjelentek, ezek viszonylag alacsony száma miatt határozott következtetés levonására a vizsgált minta nem volt alkalmas. Utólag visszatekintve, ez a negatív eredmény volt az első jele annak, hogy a szöveg esetleg nem magyar nyelven íródott.

(A szavak értelmezése)

Az előzetes feltételezés az volt, hogy az ismétlődés vizsgálat által kimutatott és nagyobb gyakorisággal előforduló, tehát fontos szavak alakja (hossza, struktúrája) valamit elárul e szavak jelentéséből. Erre természetesen csak akkor számíthatunk, ha van valamilyen elképzelésünk arról, hogy a szavakat milyen téma vonzáskörében találhatjuk meg. A bibliai fogantatású képek alapján olyan szavak kerülhetnek előtérbe, mint Isten, Úr, Jézus, József, Mária, szent, szűz, anya, asszony, menny, pokol, áldás, ima, imádkozik, kegyelem, kegyelmez, király, apostol stb.

Célszerűnek látszott segítségül hívni a gyakoriság elemzés eredményeit is, abban az értelemben, hogy a leggyakrabban előforduló írásjeleket lehetőleg a leggyakoribb magyar mássalhangzókkal, ill. azok egyszerű szótagjaival próbáljuk behelyettesíteni.

A megfejtési kísérletek rendre kudarcot vallottak. Miután a lehetséges megfeleltetési ötleteknek se szeri, se száma, az apró kis kudarcok tömegének utólagos bemutatása nem sok haszonnal járna. Sikeres megfejtés esetén természetesen tanulságos lehetne annak bemutatása, hogy mely lépéseken, logikus vagy ötletszerű megfontolásokon keresztül lehetett eljutni a végeredményhez. E helyt talán célszerűbb a legfontosabb megfejtési irányok nagyvonalú bemutatása.

(Az írásjelek logikájának megtalálása)

Mint fentebb már utaltam rá, nehéz ellenállni a csábításnak, hogy az írásjel képző motívumok mögött valamilyen logikus konstrukciót sejtünk, különösen, ha az írást egyébként is konstruálnak véljük. Ilyen logikus motívumok az élő írásoknál is előfordulnak (pl. a magyar rövid és hosszú magánhangzók megkülönböztetése a rövid és hosszú, páratlan és páros ékezetekkel).

A logikus megkülönböztetésnek éppen a magánhangzók írásánál lehet jelentősége. Könnyű elképzelni pl. egy olyan logikát, mely a ba, be, bi, bo, bu szótagokat ugyanazon szótag variánsainak tekinti, s ezt az írásnál ugyanazon jel felismerhető variációival valósítja meg. A vizsgálat egyik célja volt a variációs elemek feltárása. Nyilván, csak olyan variációs elemeknek lehet jelentősége ebből a szempontból, melyek elég nagy számú variánst eredményeznek. Ha pl. a magánhangzót valamilyen variációs motívum jelölné, egy-egy alap írásjelnél latin írásnál 5, a mai magyarnál 15, egy kevésbé fejlett, korai magyar írásnál 8-12 variációnak kellene jelentkeznie, bár más írásrendszerek esetén elegendő lenne 2 variáció, ti. a mély ill. magas hangrendű magánhangzó jelzésére.

A variációs elv jelentkezhet más ponton is, ha pl. a névszóragokat az utolsó szótag variálásával jelölné az írás, különböző előfordulási valószínűséggel ugyan, de 15-20 szóvégi variációnak kellene megjelennie.

A kódex írásjeleinél az alábbi variációs motívumokat figyeltem meg:

- pontozás egy ponttal,
- pontozás két ponttal,
- pontozás sok ponttal,
- vonal áthúzása rövid vonallal,
- írásjel kiegészítése kisebb-nagyobb félkörrel,
- vonal végén befeketített körrel (bunkóval).

A variációs motívum helyének is jelentőséget kell tulajdonítanunk. A magányos pont pl. megjelenhet az írásjel felett, benne, ill. az írásjel szimmetria központjához képest különböző irányokban. Hasonlóan a kis félkör alakú elem is előfordulhat az írásjel felett, benne, tőle balra stb. Fel kell tételeznünk, hogy a különböző hely különböző jelentés variációt eredményez.

Az egy ponttal végzett pontozásra a mintában 19 példát találtam (pl. \dot{i} , C , D , C , C , C), $\dot{\text{I}}$, $\dot{\text{Z}}$, $\dot{\text{N}}$, CD , CD , $\dot{\text{H}}$), ezek közül írásjel feletti pontot 8 esetben, a többinél a pont elhelyezkedése más. A kettős pontozásra 10-et (pl. D , D , D , H , D), a sok pontosra 7-et (pl. D , D), az áthúzásra 17-et (pl. H , H), a félkörös jelre 28-at (pl. D , D , H , H , D , D , C), bunkós jelre 9-et (pl. $\dot{\text{I}}$, $\dot{\text{I}}$) találtam. E viszonylag magas számok ismét azt húzzák alá, hogy az írás konstruált, s a megfigyelt variációs elemek valóban meglévő írásjelekből újabb írásjelek képzését szolgálják. A képzés logikáját azonban az azonos alapjelhez csatlakozó variálók jelek eloszlása tudná megmutatni. Az erre irányuló vizsgálatok eredménye sokkal szerényebb volt. Az azonos alapjelnél előforduló, különböző variációk maximális száma 8, de a variálók elv konzekvens használatát az elemzés egyáltalán nem tudta kimutatni, a variálók jelek ugyanis az alapjelnek tekinthető jelek nagyon szűk körénél figyelhetőek meg. Ezen eredmény alapján kizárhatjuk, hogy a kódex írásrendszere a fenti variálók motívumokat a szótagon belüli magánhangzó azonosítására használná.

Az alábbi táblázatban bemutatjuk a pontozásos, bunkós és félkörös variációs motívumokkal rendelkező írásjeleket.

alapjel	egy ponttal	két ponttal	fél körrel	bunkóval
I	$\dot{\text{i}}$			$\dot{\text{I}}$
O	CD			
C	C C C		C C	

᠋	᠋	᠋ ᠋ ᠋	᠋ ᠋ ᠋
᠋		᠋	
᠋	᠋		᠋
᠋	᠋		
᠋᠋	᠋᠋ ᠋᠋		
N	N̄		
᠋		᠋	᠋ ᠋

E táblázat nem tartalmazza az összes, variációs motívumot tartalmazó jelet. A többi ilyen jel táblázatba iktatása tovább növelte volna azt a “rendetlenséget”, mely a bemutatott halmazt is jellemzi. A variációs motívumok használatát minden bizonnyal nem valamilyen formális logika irányította, hanem az író pillanatnyi hangulata. Ennek ellenére - nagy számuk miatt - további elemzést igényelnek a félkörös alapjelre épülő írásjelek.

(A minta kiterjesztése)

A megfejtési kísérletek kudarca nyomán a vizsgálódások körét ki kellett terjeszteni előbb az első (valójában utolsó) 50 oldalra, majd az egész kódexre. A további megfontolások általában a teljes kódex vizsgálatán alapulnak. Az anyag óriási mennyisége miatt a számítógépre rögzítésre nem kerülhetett sor. Kétségtelen, hogy a teljes írásanyag gépi kiértékelése hatalmas mértékben megnövelhetné az elemzés hatékonyságát. Ez azonban megkövetelné a teljes jelkészlet újabb kritikai átvizsgálását és egy végleges ábécé kialakítását. Ennek, valamint a 120.000 jel rögzítésének munkaigénye messze meghaladja e sorok írójának e témára fordítható munkaerejét.

(Mondat határoló jelek)

Az elemzés során feltűnt, hogy a \dot{i} jel általában magányosan áll a szövegben, előfordulásai nincsenek közel egymáshoz. Feltűnt az is, hogy egy gyakran előforduló szó: $\nabla 9 \mathcal{C} i$ elején az \dot{i} esetenként (117 előfordulásból 30-szor) hiányzik. Mindezek arra utalhatnak, hogy mondathatároló jelről van szó, mely a mondat elejét jelzi. Hasonló, elhatároló funkció látszik a számok írásánál is (lásd később). Mindezek a jelek azonban nem elegendőek a tény megállapításához.

(Számok írása)

Gyürk Ottó cikkében (Megfejthető-e a Rohonci Kódex ?, Élet és Tudomány 25/1970.) beszámol eredményeiről és bemutatja a számjelek írásának általa felismert rendszerét.

Összefüggő szövegrészen belül, konzekvens szöveg ismétlődések alapján felismerhetőek a számjegyek az alábbiak szerint:

1	I
2	II
3	III
4	IIII
5	IIIII
6	ϑ
7	Iϑ
8	IIϑ
9	γ
10	+
11	i

A számok ilyen írása hatos számrendszerre utal, de a 9, 10 és 11 már kilóg a sorból, hiszen a logikus írásmódjuk hatos rendszerben IIIϑ, IIIIϑ ill. IIIIIϑ lenne. A kódex más részében, hasonló környezetben előfordul a fentiek szerinti 12 és 13 is: ϑϑ ill. Iϑϑ. Megjegyezzük, hogy a számjegyeknek e rendszere nem alkalmas a helyi érték elv alkalmazására, hiszen már a Iϑ számot is olvashatjuk 16-nak is vagy 7-nek is, de a III jelsorozatról sem lehet eldönteni, hogy egymás utáni egyest és kettést, kettést és egyest ábrázol, vagy egy hármast.

A már azonosított számjegyek segítségével feltérképezhetőek a további, szám-jellegű szövegrészek. Ezek a szövegrészek a már megismerteken kívül további jeleket tartalmaznak:

Lehet, hogy e sorban második és harmadik helyen álló két írásjel ugyanannak a jelnek két írásmódja. Közös alsó pontból felfele kiinduló két ívről van szó, melyek közül a baloldali általában élesebb sarokban törik. Ez a törés esetenként balra határozottan kinyúló, hegyes ék alakját ölti. A kérdés tehát az, hogy a baloldali elem ív vagy ék. Miután a szövegben e két véglet közötti számtalan átmenet ismerhető fel, feltételezem, hogy a két jel azonos. Jellemző előfordulási helye a szám jellegű szövegrészek kezdete (jobb széle). Bizonyos jelek arra utalnak (lásd lentebb), hogy a számok írásánál balról

jobbra szabály érvényesül. Erre való tekintettel nem lehetetlen, hogy ez a jel a magyar -ik, vagy -szor/-szer/-ször formának felel meg. A kódex legkülönbözőbb helyein, jellemzően a II, III és ++ (2, 3 és húsz) után fordul elő. A számok balról jobbra írása sem jelenti feltétlenül azt, hogy a számhoz járuló szó, vagy szótag (-ik, -szor, számú, darab stb.) a szám jobboldalára kell, hogy kerüljön. A szó előttinek feltételezett Ɔ jel (v.ö. "No. 1") a magyar nyelvvel nem egyeztethető össze.

Igazán izgalmas felfedezés lenne évszámokra találni a szövegben. A kódex vélt készítési idején a tízes számrendszer már köznapi használatban volt, s a történelmi események időpontjánál az évszám megjelölés is tízes számrendszerben történt. Ahhoz, hogy hatos rendszerben ezres nagyságrendű számokat lehessen ábrázolni, mindenképpen kellene egy-egy olyan jel, mely a $6 \times 6 = 36$, $6 \times 36 = 216$, $6 \times 216 = 1296$ értékeket jelzi. Ha lennének is ilyen számjelek, a korabeli kódexíró "matematikusnak" nem kis problémát okozott volna a tízes számrendszerben használt évszámokat átszámítani hatosba. Olyan jelsorozatok, melyek ilyen számokat reprezentálhatnának, vannak ugyan a szövegben, de azok nem értelmezhetőek, éppen a hatos rendszerből kilógó jelek miatt. Ezek ugyanis lehetlenné teszik a hatos rendszerben a helyi érték fogalmának használatát. Sokkal valószínűbb, hogy a hatos számrendszerben fogant, de azon túlmutató számjegyeket a tízes számrendszer helyi érték rendszerében alkalmazták. Pl. 1616 a hatos számrendszer jegyeit használva felírható így (számjegyenként tagolva): 1313, vagy így (két számjegyenként tagolva): 111133111133. Ezeknél az írásmódoknál tulajdonképpen a tízes számrendszer számjegyeit (helyi értékeit) a hatos rendszerben fogant számokkal írjuk. Ekkor azonban nem minden esetben egyértelmű, hogy mely számjegyek tartoznak egy adott értékhez. A fenti példában szereplő 1313 pl. joggal olvasható 77-nek is. E problémát úgy lehet áthidalni, hogy a helyi értéket valamilyen sajátos jellel határoljuk el a szomszédos helyi értékektől. Van is példa ilyen kifejezésre:

3 i + 3 i 555 3 i 7 3

E szövegrészt a I jel háromszori megjelenése négy részre osztja, s amennyiben a 555 és 7 jeleket számjegyeknek tekintjük, egy négyjegyű számot vélhetünk felfedezni. Adódik a feltételezés, hogy ezek a jelek a száz ill. az ezer, + pedig az eredeti feltételezésnek megfelelően a tízes érték jelölésére szolgálnak, s akkor a határoló jel az összeadó jelet helyettesíti: a szám értéke pedig $6000 + 600 + 60 + 6 = 6666$ (tízes számrendszerben). A határoló I jellel kapcsolatban láttuk, hogy az a számoktól függetlenül is rendelkezik bizonyos, szövegen belüli elhatároló jelleggel, bár az sem egyértelmű. Amennyiben e jelnek valamilyen határozott olvasatát ismernénk, közelebb kerülhetnénk a számok közötti szerepéhez is. Hiszen e jelnek már több funkcióját valószínűsíthetjük: szókezdő szótag (pl. igekötő, talán "meg-" ?), mondatelhatároló jel,

helyi érték elhatároló jel, a 11-es szám jele. Ha lenne egy olyan nyelv, mely ezeket a funkciókat ugyanazzal a szóval tudná kifejezni, a megfejtés már egyszerű lenne.

A ▽ jel gyakran előfordul szám jellegű kifejezésekben, egy kifejezésen belül akár többször is. Emiatt adott helyi értékkel kapcsolatos jelentést nem tulajdoníthatunk neki. Elképzelhető, hogy sorszámképző, gyakorító szerepe van, pl. az alábbi kifejezést

▽ + + i ▽ ♯

úgy értelmezhetjük, hogy ezerszer meg hússzor.

A számírással kapcsolatos megfigyeléseket úgy foglalhatjuk össze, hogy azok eléggé kialakulatlan (de nem teljesen tanulatlan emberre jellemző) számfogalomra utalnak, melyben jelen vannak mind a hatos (vagy tizenkettes ?), mind a tízes számrendszer elemei, és talán felismerhető a helyi érték megjelenése is. Ugyanakkor az egyes kifejezések nem mutatnak egyértelmű szabályokat, a kivételek minden megfigyelt szabályszerűség mellett jelen vannak.

(A legfontosabb szavak sajátosságai)

A leggyakrabban ismétlődő szavak jó részének sajátossága, hogy az egész szó egy kombinált írásjel, mely csakis e szóban jelenik meg. Ilyen írásjel szavak pl. 𐌹𐌹𐌹, 𐌹𐌹, 𐌹:𐌹. Vannak olyan szavak is, melyek a normál írásjelekből építkeznek, pl. 𐌹𐌹𐌹, 𐌹𐌹𐌹i stb. Az írásjel szavak jellemző előfordulását úgy magyarázhatjuk, hogy azoknál a neveknél, elsősorban személyneveknél, melyeknek nem volt köznévi jelentésük, vagy, melyek - esetleg külföldi, idegen hangzásuk, vagy tulajdonosuk különleges társadalmi státusa miatt - megkülönböztetett figyelemre tarthattak igényt, az író a "furcsa" szót úgy próbálta leképezni, hogy egyedi írásmódot talált ki, ahelyett, hogy a közszavak írásjeleiből próbálta volna felépíteni őket. Egyes személyekkel kapcsolatos fejezetek állhatnak azon jelenség mögött, hogy bizonyos - nem standard - jelek egy-két oldalon lépten-nyomon előfordulnak, egyébként pedig egyáltalán nem.

A legfontosabb, egy, kettő vagy több jeltől álló szavak olyan gyakran fordulnak elő a szövegben, hogy állandó jelenlétük feltűnő. E szavak néha csoportosan fordulnak elő. E csoportos előfordulások adják a szöveg egyik legfontosabb sajátosságát. A csoportos előfordulások keretében ugyanis ezek a szavak a legkülönbözőbb sorrendben jelennek meg. Ugyanaz a két szó előfordul adott sorrendben, de ellenkező sorrendben is. Úgy tűnik, mintha e szavak egymás helyébe helyezhetőek lennének, mintha a szavak tetszőleges sorrendbe állítva értelmes mondatot eredményeznének. Az alábbi összeállítás egy csokorra valót mutat ezekből a szövegrészekből, a ferde vékony vonal nem írásjel, hanem a szavak határát jelzi. A szavak:

Fentebb, egy-egy sorban egymás mellé állítottuk azokat a kombinációkat, melyek a sorrend megfordulását szemléltetik. A szövegrészek értelmének ismerete nélkül természetesen nem állíthatjuk, hogy e szövegek nem tartalmaznak mondatvéget. Az előfordulások nagy száma miatt a közbülső mondatvégnek nem tulajdoníthatunk nagy valószínűséget, mivel egy adott mondat szavai között erősebb összefüggést kell feltételeznünk, mint egy mondat vége és egy másik eleje között.

Az ilyen sorrendi változékonyság - annak ellenére, hogy kötetlennek mondjuk szórendünket - idegen a magyar nyelvtől. Amíg a latinban a jelző és jelzett szó sorrendje szabadon megfordulhat, a magyarban nem. A birtokviszony szintén rögzíti a birtok és birtokos sorrendjét. A magyarban a szavak sorrendjének változását együttes struktúrájuk változása, azaz ragok és jelek megjelenése, átrendeződése követi, mely a szóalakot megváltoztatja. Az idézett szövegrészekben éppen az a furcsa, hogy a sorrendi változások nem járnak a szóalakok változásával. Ezt a sajátosságot a nyelv ragozó jellegének (látszólagos vagy valódi ?) hiányaként értékelhetjük, és ismét felvethetjük a kérdést: lehet a kódex szövege magyar nyelvű ?

(Összefoglaló következtetések)

A megfajtsági kísérletek eddigi sikertelensége nem jelenti azt, hogy az elemzések eredményeiből ne lehessen következtetéseket levonni.

A legfontosabb kérdés: milyen nyelven írták a kódexet ?

Amint fentebb láttuk, az eddigi elemzések arra utalnak, hogy a kódex nyelve nem igazán ragozó nyelv, legalábbis ezt a sajátosságot eddig nem sikerült kimutatni. Ez a körülmény azonban még nem zárja ki azt, hogy a kódex nyelve a magyar lenne, hiszen nem sikerült megtalálni az írás belső logikáját. Elvileg elképzelhető ugyanis, hogy az írás valamilyen, még nem ismert trükköt használ a ragok jelzésére. A szövegben lépten nyomon fellelhető rövid jelsorozat ismétlődések pl. azt sugallják, hogy az ismétlés a többes szám kifejezési módja lehet. Persze, ugyanennyire jogos lehet az a feltételezés, hogy a rövid szavak ismétlése valamilyen "kettes szám" kifejezési eszköze lenne, mely egyes régi szláv nyelvekben még élő sajátosság volt. E megfontolások mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy az írás kitalálója nem annyira a hangzó és leírt szöveg mennél tökéletesebb harmóniájára törekedett, hanem inkább a különböző ötletek alkalmazására.

Másik kérdés: hamisítvány-e a kódex ?

Mint ahogy indokolatlan és megengedhetetlen volt a kódexre alapos tanulmányozás nélkül rásütni a hamisítvány bélyeget, nem állítható határozottan ennek ellenkezője sem. A részletekbe menő elemzés azonban olyan sajátosságokat tárt fel, melyek inkább azt valószínűsítik, hogy egy valóságos funkcióval rendelkező, élő szöveget tartalmazó

kódexről van szó. A szöveg struktúráinak megfigyelése pl. olyan motívumokat tárt fel, melyek a tudatos hamisítvány (mely azt a célt szolgálja, hogy az utókort zagyva és értelem nélküli jelek tömegével félrevezesse) gondolatát kizárják. Ugyanezen motívumok alapján nehezen hihető az is, hogy a hamisítás szándéka valamilyen ősi magyar írás létének elhitése lett volna. Erre a célra sokkal jobban megfelelt volna a székely-magyar rovásírás. Emellett szól a szöveg terjedelme is, melynek század része is elég lett volna, ha a szerzők szándéka az utókor, vagy XIX. századi kortársaik félrevezetése lett volna. Nehezen elképzelhető az is, amit az MTA kiadvány valószínűsít, hogy a XIX. században valaki hozzájuthatott XV.-XVI.-századi papírhoz, sőt, egy egész üres kódexhez.

Egy további kérdés: hol keletkezett a kódex ?

A kódex magyarországi eredete pusztán feltevés, mely ugyanakkor nem is zárható ki. Az írásrendszer maga a magyarországi eredet ellen szól, mivel a kódex írásának feltételezett idején a magyar rovásírás, de legalább annak léte ismert ill. tudott volt, nem kellett volna egy teljesen újat kitalálni. A keletkezés helyére vonatkozóan meggondolandó egy olyan térség feltételezése, mely abban az időben nem rendelkezett érdemi (se latin, se más) írásos kultúrával. Magam egy Magyarországtól délre eső térségre gondolok. E kérdések megválaszolásához hozzásegíthetnek a rajzok, melyek sajátos motívumai - amennyiben valamilyen térségben szintén fellelhetőek - az eredetre rámutathatnak. Erre vonatkozó, közelebbi ismeretek nélkül csak annyi állapítható meg, hogy a rajzok motívumai (épület ábrázolások, torony tetején se kereszt, se félhold, hanem valami más, máltai kereszt, stb.) idegennek tűnnek. Elképzelhető az is, hogy a kódexet Magyarországon élő, más nemzetiségű közösség tagjai, pl. törökök használták.

A végső kérdés: ki és miért írta a kódexet, s az mit tartalmaz ?

A válasz csak megérzésen, sok apró jelből összeálló, szubjektív véleményen alapulhat. Feltételezésem szerint a kódex írója egy paraszti östehetség lehetett, aki formális oktatásban nem részesült, de képzett emberek közelében élt rövidebb, hosszabb ideig. Ennek az embernek voltak - bár erősen korlátozott - ismeretei az írásról és a számolásról. A bibliai és egyéb témák szórványosan jutottak el hozzá, esetleg vándor szerzetesek közvetítésével. A latin, vagy más írás helyett saját írás konstruálását feltehetően valamilyen titkolózási motívum indokolja. Elképzelhető, hogy egy olyan közösségbe sodródott, mely valamilyen üldözött vallási áramlathoz tartozott, s mint kezdeményező, de tanulatlan ember, a csoport hangadó-jává vált. Elkészítette saját "szentírásukat" vagy "imakönyvüket", s azután azzal járta térítő útjait. Az írás azért lett olyan, amilyennek megismertük, mert nem volt érdemi ismerete a kor írásrendszereiről (latin, cirill, rovásírás stb.).

A kódex szövegének legfeltűnőbb sajátossága, hogy rengeteg ismétlődő elemet tartalmaz. Az ismétlődések - egy-egy sajátos íráselem vagy szó alak kiugró képe miatt -

azonnal szembetűnnek. Mindig csak egy "szó" ismétlődik, az előtte, mögötte álló szöveg széles sávon variálódik. Ezek az ismétlődések litániázó imaszövegeket, esetleg népi, ráolvasó szövegeket sejtetnek. Valószínű ez az oka annak, hogy egyes vélemények szerint régi magyar Mária imákat tartalmaz a kódex. Ez utóbbi vélemény közel áll ahhoz a fenti feltételezéshez is, miszerint a kódex egy korabeli vallási, esetleg eretnek mozgalom imakönyve lehetett.

(Összefoglalás)

Azzal a meggyőződéssel fogtam munkához, hogy a kódex, ha magyar nyelven írták, megfejthető. Hogy az eddigi megfejtési kísérletek nem jártak eredménnyel, nem bizonyítják sem azt, hogy nem magyarul van, sem azt, hogy nem megfejthető. A szöveg terjedelme és gazdagsága még számtalan új elképzelés ellenőrzését teszi lehetővé. Még kiaknázatlanok a rajzok, rengeteg elemzési lehetőséget rejtnek a szöveg belső strukturális sajátosságai.

Ha a szöveg valóban magyar nyelvű, megfejtése jelentős, új motívumokkal gazdagíthatná az írás keletkezési idejéből (mely, feltételezve hogy a kódex már korábbi munkák másolata, a XVI. századinál korábbi is lehet) származó ismereteinket. Ha kiderül, hogy nem magyar nyelvű, megszabadulhatunk attól a lelkiismereti tehertől, hogy egy jelentős magyar nyelvemlék még mindig feldolgozatlan. S végül, ha az derül ki, hogy hamisítványról van szó, a megfejtő intellektuális teljesítménye még mindig elismerésre méltó.

Budapest, 1995. március

dr. Locsmándi Miklós